

مروری بر قواعد حقوقی در ممانعت از کاربرد سلاح اورانیوم ضعیف شده

داودخوشنویسان^۱، پروین فرشچی^۲، داریوش کریمی^۳، منصور پورنوری^۴

^۱دانش آموخته دکتری مدیریت محیط‌زیست - حقوق محیط‌زیست، دانشکده منابع طبیعی و محیط‌زیست، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲فوق دکتری مدیریت سواحل - علوم دریایی، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران

^۳دکتری حقوق منابع طبیعی، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران

^۴دکتری حقوق بین‌الملل، استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ایران

نویسنده مسئول: parvin.farshshi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۳۰ / تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۱/۱۴

چکیده

زندگی بشر، ریشه در جهان مادی دارد. انسان‌ها قادرند در طبیعت، تغییر ایجاد نمایند. مدیریت، نگهداری و حفاظت از جامعه انسانی و همچنین محیط‌زیست، امری است ضروری. چراکه انسان و دیگر موجودات زنده، برای حیاتشان به زمینی پاکیزه نیازمندند. پاره‌ای از پیشرفت‌های صنعتی، توسعه طلبی و همچنین مخاصمات مسلحانه با استفاده از سلاح‌های نامتعارف در سال‌های اخیر، جامعه انسانی و حیات موجودات زنده را در معرض خطر و آسیب قرار داده است. وقوع جنگ‌ها در جامعه بشری، گریزناپذیرند و توسعه سلاح‌های نامتعارف و استفاده از آن، از جمله سلاح اورانیوم ضعیف شده (DU)، آسیب جبران‌ناپذیری بر انسان‌ها و محیط‌زیست وارد کرده است. در بسیاری از تحقیقات انجام‌شده، آسیب وارده به انسان و محیط‌زیست ناشی از کاربرد این سلاح، از جمله ناهنجاری‌های کرموزمی و مادر زادی، سرطان، کاهش محصولات زراعی به اثبات رسیده است. لذا ضروری است ضمن بررسی دقیق آثار مخرب استفاده از سلاح DU با توسعه دانش حقوقی، نسبت به ایجاد قواعد حقوقی بازدارنده، جهت جلوگیری از کاربرد این‌گونه سلاح‌ها، اقدام جدیدی صورت پذیرد. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی مبتنی بر متدولوژی حقوق بین‌الملل انجام گرفته است. این مقاله درصدد است تا به این پرسش پاسخ دهد که آیا قواعد حقوقی بین‌المللی موجود، جهت جلوگیری از استفاده از سلاح‌های مخرب DU در مخاصمات منطقه‌ای و بین‌المللی مکفی می‌باشند. طی بررسی انجام‌شده به نظر می‌رسد قواعد حقوقی موجود، بازدارندگی لازم جهت ممانعت از استفاده سلاح اورانیوم ضعیف شده را نداشته و نیاز به تأسیس و تدوین قواعد حقوقی جدید در نظام حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، می‌باشد. آنچه مسلم است حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، در طول زمان در حال توسعه و پیشرفت بوده و جامعه جهانی خود به این باور رسیده است که با استفاده از ابزار حقوقی می‌تواند از زیست‌کره و نسل‌های آینده بشر حفاظت نماید.

کلیدواژه: حقوق بین‌الملل، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، محیط‌زیست، اورانیوم ضعیف شده

۱. مقدمه

وقوع جنگ‌ها و استفاده از سلاح‌های نامتعارف، تعادل در طبیعت را به سوی ناپایداری سوق داده و آسیب‌های جدی بر جامعه انسانی و محیط‌زیست وارد نموده است. این نگرانی سبب گردیده، حفظ و بقاء جامعه بشری برای همگان با اهمیت تلقی شده و انسان‌ها آگاهانه، برای ایجاد بستری مناسب، جهت بقاء خود از تمام ابزارها و امکانات، استفاده کنند. کشورهای توسعه‌یافته، در جنگ‌های اخیر از جمله تهاجم آمریکا به عراق، از سلاح نامتعارفی به نام اورانیوم ضعیف شده استفاده کردند که بر روی انسان، موجودات زنده و نهایتاً بر محیط‌زیست زیان‌های جبران‌ناپذیری وارد می‌کند. استفاده از اورانیوم فقیر شده به‌عنوان یک ماده رادیواکتیو می‌تواند آثار سوئی بر محیط‌زیست وارد آورد و این زیان، در تحقیقات علمی بسیاری به اثبات رسیده است. در این راستا، پاره‌ای از قواعد حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست را پیرامون استفاده از مواد هسته‌ای مطالعه خواهیم کرد تا آثار و گستره قواعد مطروحه را بر این ماده فقیر شده، بررسی نماییم. در حقوق بین‌الملل پیرامون آزمایشات هسته‌ای یا استفاده از سلاح هسته‌ای، قواعدی تدوین گردیده است که می‌توان به قطعنامه شماره یک سال ۱۹۴۶ مجمع عمومی ملل متحد، پیمان جنوبگان ۱۹۵۹، قانون منع آزمایشات سلاح هسته‌ای در جو و فضای ماورای جو و زیر آب ۱۹۶۳، معاهده منع گسترش سلاح هسته‌ای ۱۹۶۷، شکایت استرالیا و نیوزلند در خصوص آزمایش‌های هسته‌ای علیه فرانسه

۱۹۷۴، درخواست مشورتی سازمان بهداشت جهانی از دیوان بین‌الملل دادگستری در ۱۴ می ۱۹۹۳، درخواست مشورتی از سوی مجمع عمومی سازمان ملل از دیوان بین‌الملل دادگستری در دسامبر ۱۹۹۴ پیرامون استفاده از سلاح‌های هسته‌ای، معاهده منع جامع آزمایشات هسته‌ای ۱۹۹۶، کنوانسیون منع کامل سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷، اشاره کرد. در این مطالعه ابتدا به بررسی زبان‌های وارده به انسان و آلودگی زیست‌محیطی ناشی از استفاده از سلاح DU پرداخته و سپس با مطالعه پاره‌ای از قواعد حقوق بین‌الملل، راهکار حقوقی جهت بهبود شرایط موجود، پیشنهاد می‌گردد.

۲- روش تحقیق

این مطالعه و پژوهش بر متدولوژی حقوق بین‌الملل استوار است. در این تحقیق، با روش توصیفی-تحلیلی سعی گردیده است از کتب، مقالات، قواعد حقوق بین‌الملل و سایر اسناد و مدارک در زمینه موضوع مورد مطالعه، به منظور شناسایی وضعیت موجود با استفاده از روش پژوهش کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از اینترنت استفاده شود.

۳- شناسایی سلاح DU

آمریکا در تهاجم به عراق از سلاح جدیدی استفاده کرد. در این سلاح از اورانیوم فقیر شده استفاده گردیده و آثار مخربی در درازمدت بر روی انسان و محیط‌زیست وارد می‌کند. «اورانیوم، این عنصر با عدد اتمی ۹۲ سنگین‌ترین عنصر طبیعی موجود در زمین است که با فراوانی متوسط ۰/۱-۲۰/۰ mg/kg از میزان متوسط طلا و نقره نیز فراوان‌تر است. اورانیوم طبیعی دارای سه ایزوتوپ با فراوانی $238U=0.992746$ ، $235U=0.0072$ و $234U=0.000054$ است. در خصوص اورانیوم فقیر شده چنانچه فراوانی ایزوتوپ‌های $235U$ و $234U$ در مقایسه با $238U$ به حد کمتر از آنچه در بالا گفته شد تقلیل یابد اورانیوم فقیر شده خوانده می‌شود.» (غفاری و فروغی زاده ۱۳۸۲، ۳۱۹) دیورانت اشاره کرده است که سلاح‌های DU موثرترین سلاح‌های جدید بودند که در جنگ دوم خلیج فارس علیه اهداف زرهی کشور عراق بکار گرفته شد. (پور حیدری و همکاران ۱۳۸۵، ۹۶۸) در زمان برخورد گلوله‌های دارای اورانیوم تهی شده یا DU توده غبار معلق و سمی و مواد رادیواکتیو ایجاد می‌گردد و این زمان تنها ۲۰ تا ۷۰ درصد گلوله در زمان اصابت به هدف می‌سوزد و در اثر آن ذرات معلق رادیواکتیو، محدوده ۵۰ متری از محیط را آلوده می‌کند. (پور حیدری و همکاران ۱۳۸۵، ۹۶۸) امروزه کاربرد DU در مخاصمات مسلحانه رو به افزایش است و می‌توان دلایل توسعه این سلاح‌ها را به شرح زیر بیان نمود:

الف- چگالی بالا، اورانیوم ضعیف شده دارای چگالی بالایی بوده و در اثر برخورد (مواد انفجاری باهدف) انرژی جنبشی گلوله در مقطع کمتری متمرکز شده و بهتر به داخل زره نفوذ می‌کند.

ب- قابلیت اشتعال، این ماده در دمای معمولی شعله‌ور می‌شود و درجه حرارت آن سریع به شش هزار درجه سانتی‌گراد می‌رسد.

ج- ارزان قیمت بودن سلاح DU، چون این ماده از زباله فرآیند غنی‌سازی اورانیوم به دست می‌آید دارای قیمت ارزانی است. (خاجی و مشکوری ۱۳۹۵، ۱۸۶)

۴- آثار زبان بار DU

تفکر درباره محیط‌زیست به اندازه‌ی اجداد ما، قدیمی است. بقای آن‌ها به آگاهی و دانش از آن بستگی داشت. امروزه نیز محیط‌زیست در شکل‌گیری هریک از ما، نقشی تعیین‌کننده داشته و رشد و نمو طبیعی انسان و دیگر موجودات زنده در شرایط نبود محرک‌های زیست‌محیطی صورت نمی‌گیرد. محیط‌زیست، در جامعه‌ی تکنولوژیک جدید، عبارت از آن چیزهایی است که در زندگی روزمره با آن سروکار داشته و با آن روبرو می‌شویم. از سوی دیگر تفکر علمی و اندیشیدن در مورد محیط‌زیست عمری به قدمت خود علم داشته و آغاز علم و اندیشه‌ای که در تمدن‌های کهن ریشه دارد. (بوتکین و کلر ۱۳۹۴، ۱۸) در جنگ‌ها به سبب وسعت و شدت استفاده از سلاح‌های نامتعارف، آسیب جدی به محیط‌زیست، حیات موجود زنده بالأخص حیات بشری وارد می‌شود. در اثر اصابت سلاح نامتعارف و اورانیوم تهی شده، منطقه مورد اصابت شامل هوا، آب و زمین دچار آلودگی می‌شود و این آلودگی به جهت عدم توانایی در پاک‌سازی، همچنان باقی می‌ماند و آثار منفی خود را بر محیط‌زیست تحمیل می‌کند و مردم از راه‌های متفاوت دچار بیماری و آسیب می‌شوند. راه‌های که مردم را در معرض با DU قرار می‌گیرند:

الف - در معرض قرارگیری محیطی از طریق تنفس، خوردن و آشامیدن ایجاد می‌شود که در این حالت امکان خوردن و یا نوشیدن مواد آلوده به DU بیشتر است.

¹Department of protection of Human Environment. depleted Uranium, Exposure and Health Effects World Health Organization : Geneva. April ,(2001)

² Durante M

ب - در معرض قرارگیری شغلی بیشتر از طریق استنشاق و یا تماس پوستی است که در این حالت احتمال استنشاق DU بیشتر است. به این ترتیب می‌توان گفت که آب و مواد غذایی عامل اصلی در معرض قرارگیری زمینهای (Background) هستند.^۳ (غفاری و فروغی زاده مقدم ۱۳۸۲، ۳۲۰)

بعد از جنگ آمریکا در عراق بسیاری از مردم منطقه و از جمله سربازان عراقی و آمریکایی دچار بیماری‌های شدند که این بیماری‌ها ناشناخته تلقی می‌شوند. افرادی بسیاری در اثر جنگ‌های منطقه‌ای آسیب‌دیده‌اند که شامل غیرنظامیان بالأخص کودکان نیز می‌شود. پاک‌سازی منطقه از این آلودگی به چند روش وجود دارد یکی از این‌ها، برداشت و جابجایی خاک آلوده، جداسازی فیزیکی، جداسازی شیمیایی و تثبیت آلودگی در محل می‌باشد. (سالبو و همکاران، ۲۰۰۳) به هر صورت پیرامون مشروعیت استفاده از این سلاح، نظر واحدی نمی‌توان دید. (باقری ابیانه و انصاریان ۱۳۹۳، ۱۴۱) تاکنون بیماری ناشی از استفاده از DU به‌طور کامل شناسایی نگردیده لکن به پاره‌ای از تحقیقات انجام‌شده اشاره می‌گردد:

۱- یان فرلی^۴ (۲۰۰۱) آورده است که عارضه‌ای منسوب به استفاده از سلاح‌های دارای اورانیوم ضعیف شده با عنوان «سندرم جنگ خلیج فارس» تعدادی از سربازان درگیر در جنگ و اشخاص ساکن مناطق نزدیک محل اصابت موشک‌ها، گزارش‌هایی را در خصوص علائم آسیب‌شناسی (پاتولوژی) مطرح کرده‌اند که به مجموعه این علائم سندرم جنگ خلیج فارس گفته می‌شود. علائم این سندرم پیچیده و پیش‌رونده بوده و درگیر کننده اندام‌های مختلف بدن است. این علائم عبارت‌اند از سردرد، خستگی مفرط، دردهای مفصلی و عضلانی، اختلال‌های روانی، گیجی، اشکال در دید، اختلال در راه رفتن، از دست دادن حافظه، بزرگ شدن غدد لنفاوی، نارسایی ریوی و اشکالات کلیوی این علائم در ۲۰٪ سربازان آمریکایی که در جنگ خلیج فارس شرکت کرده بودند، مشاهده شد. (باقری ابیانه و انصاریان ۱۳۹۳، ۱۳۷)

۲- شهر فلوجه در عراق یکی از مناطقی است که بیشترین مورد استفاده از ابزارهای نظامی از شکل اورانیوم فقیر شده را داشته است که مورد حمله با سلاح DU قرار گرفته است مطالعات انجام‌شده در سال ۲۰۱۰ نشان می‌دهد بیماری سرطان نسبت به سال‌های قبل تنهاجم آمریکا ۴ برابر رشد داشته و انواع آن بسیار به آنچه در هیروشیما زاین ثبت گردیده مشابه است. میزان لوکمی، کانسر در اطفال و سرطان سینه به ترتیب ۳۸، ۱۲، ۱۰ برابر بیشتر از میزان گزارش‌شده در کشورهای مصر، اردن و کویت گزارش گردیده است. (خاجی و مشکوری ۱۳۹۵، ۱۸۸)

۳- در مطالعات صورت گرفته در سال ۲۰۱۱ به‌وسیله آلانی^۵ و تافش^۶ پیرامون سرطان‌زا بودن DU در فلوجه وضعیت آلودگی والدین کودکان و همچنین محیط زندگی این افراد با اورانیوم و عوامل دیگر مورد بررسی قرار گرفت. نمونه مو ۲۵ پدر و مادر کودکانی که دچار ناهنجاری‌های مادرزادی شده‌اند، برای یافتن اورانیوم و ۵۱ ماده دیگر مورد بررسی قرار گرفت. در این مطالعه نشان داده‌شده است که افزایش ناهنجاری‌های مادرزادی و سرطان در رابطه با اورانیوم تهی شده است. (آلانی و تافش، ۲۰۱۱) (خاجی و مشکوری ۱۳۹۵، ۱۸۹)

۴- جین و همکارانش در سال ۱۹۹۷ گزارش کردند که رشد و محصول دهی گیاه گندم که در زمین آلوده به اورانیوم کشت شده اند به شکل قابل ملاحظه ای کاهش می‌یابد، تعداد خوشه‌ها، تعداد دانه‌های موجود در خوشه‌ها و نیز وزن دانه‌ها به شدت کمتر از معمول بوده است. (سالبو، ۲۰۰۴) (پور حیدری و همکاران، ۱۳۸۵، ۹۷۲)

۵- "بررسی سیتوتونیک خون سربازان انگلیسی مستقر در منطقه خلیج فارس در طی جنگ و مقایسه آن با گروه‌های کنترل مستقر در آلمان از نظر تعداد ناهنجاری‌های کروموزومی (Dicentric & Ring) میزان افزایش این ناهنجاری‌ها را به میزان ۴ برابر گروه کنترل نشان می‌دهد؛ که بر اساس روش دوزیمتری بیولوژیک این میزان آسیب ناشی از 500mGy پرتوگیری خارجی است." (بازی، ۲۰۰۱)، (غفاری، فروغی زاده مقدم ۱۳۸۲، ۳۲۲)

۶- البته بعضی پژوهشگران نیز تردیدهایی در خصوص ارتباط این علائم با غبار اورانیوم ضعیف شده را بیان کرده‌اند به‌طور مثال در خصوص مطالعات صورت گرفته بر سربازان آمریکایی باید دو مسئله را در نظر گرفت. اول آن‌که در نحوه‌ی نمونه‌گیری جامعه مورد خطاب پژوهشگران، باید اطلاعات کافی کسب شود تا راستی آزمایی آمار اعلام‌شده تأیید گردد. دوم آن‌که وجود علائم یادشده در بیست درصد از سربازان آمریکایی، صرفاً نمی‌تواند تنها به‌عنوان نشانه‌های از اثرات استفاده از سلاح اورانیوم ضعیف شده تلقی گردد. افزون بر آن‌که هشتاد درصد دیگر از نیروهای آمریکایی مصون از این علائم گزارش گردیده‌اند. (باقری ابیانه و انصاریان ۱۳۹۳، ۱۳۸)

۵- بررسی و تحلیل حقوق بین‌الملل و مواد رادواکتیو

در حقوق بین‌الملل قواعدی پیرامون آزمایشات هسته‌ای یا استفاده از سلاح هسته‌ای تدوین گردیده است که به برخی از این قواعد اشاره می‌شود.

³ Zhou H, Randers-Pehrson EA. et al (2000). Waldren Induction of a by stander mutagenic effect of alpha particles in Mammalin Cell. PANAS;79(5): 2009-2104.

⁴ Fairlie, Ian.

⁵ Alaani

⁶ Tafash

۵-۱- قطعنامه شماره یک سال ۱۹۴۶ مجمع عمومی ملل متحد (UN, 1946)

اجلاس کمیسیون انرژی اتمی بر اساس قطعنامه شماره یک سال ۱۹۴۶ مجمع عمومی ایجاد گردید و در این کمیسیون ممنوعیت استفاده از سلاح‌های هسته‌ای طرح گردید. همچنین در تاریخ ۲۴ نوامبر ۱۹۶۱ (شماره ۹۴ دهمین اجلاس)، در این قطعنامه چنین ذکر شده است که کاربرد سلاح‌های هسته‌ای حتی از میدان نبرد تجاوز می‌کند و به بشریت و تمدن و درد و تخریب‌های کور وارد می‌سازد. به این جهت مغایر با قوانین بین‌الملل و قواعد بشردوستانه است. (ضیائی بیگدلی، ۱۳۷۳، ۱۹۱)

۵-۲- پیمان جنوبگان ۱۹۵۹ (UNTC, 1959)

قطب جنوب میراث مشترک بشریت تلقی می‌شود و این سرزمین متعلق به تمامی نسل‌ها و حفظ و نگهداری آن از آلودگی و تخریب جزء وظایف جامعه جهانی قرار گرفته است. در سال ۱۹۵۹، دوازده کشور در واشنگتن جهت ممانعت از مالکیت و حفاظت محیط‌زیست قطب جنوب عهدنامه‌ای را تدوین کردند که به پیمان جنوبگان معروف است. در این پیمان هرگونه عملیات نظامی و ادعای مالکیت برای کشور خاصی ممنوع اعلام شده است. یکی از مناطق نادری در سطح کره خاکی، قطب جنوب است که می‌توان این منطقه را در دسته نواحی همچون بستر و زیر بستر دریاهای آزاد و فضای ماورای جو قرارداد که به خاطر خصوصیاتش به‌عنوان مناطق تابع نظام حقوقی میراث مشترک بشریت از سوی جامعه جهانی به رسمیت شناخته شده است. (طلائی و منصور، ۱۳۸۵، ۹۷)

۵-۳- قانون منع آزمایش‌های سلاح هسته‌ای در جو و فضای ماورای جو و زیر آب ۱۹۶۳ (UNTC, 1963)

قرارداد مربوط به منع آزمایش‌های سلاح هسته‌ای در جو و فضای ماورای جو و زیر آب که در تاریخ پنجم اوت ۱۹۶۳ مطابق با ۱۴ مرداد ۱۳۴۲ در مسکو، بین دولت‌های ایالات متحده آمریکا و انگلستان و شوروی منعقد شده و در تاریخ هشتم اوت ۱۹۶۳ مطابق با هفدهم مرداد ۱۳۴۲ به امضای نمایندگان مختار دولت (ایران) در مسکو و واشنگتن و لندن رسید. ماده اول بند یک این معاهده اشعار می‌دارد: هر یک از دول طرف این قرارداد تعهد می‌کند که هر نوع انفجار آزمایشی سلاح هسته‌ای یا هرگونه انفجار هسته‌ای دیگر را در هر نقطه از قلمرو یا تحت نظارت خود به شرح ذیل ممنوع ساخته، از آن جلوگیری نماید و خود نیز به آن مبادرت نوزد. الف- در جو و در خارج از حدود جو از جمله فضای ماوراء جو یا زیر آب از جمله آب‌های ساحلی یا دریای آزاد یا... ب- در هر مکان دیگری در صورتی که چنین انفجار باعث ایجاد مواد رادیواکتیو در خارج از حدود اراضی دولتی گردد که این انفجار تحت اداره یا نظارت آن انجام گرفته است. در این باره تفاهم حاصل شده است که مقررات مندرج در این بند مانع انعقاد قراردادی درباره ممنوعیت دائم هرگونه انفجارهای آزمایشی هسته‌ای از جمله کلیه این‌گونه انفجارهای زیرزمینی نخواهد بود. (سایت مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۷، کد ۹۵۴۵۹).^۷ کمیته سازمان ملل در امور استفاده صلح‌آمیز از فضا، مسئولیت نظارت بر اجرای این پیمان بر عهده دارد. بسیاری از کشورهای جهان به این معاهده پیوسته‌اند و این توافق همگانی نگرانی جامعه ملل از فراگیر بودن تخریب انفجارات هسته‌ای حاصل می‌شود.

۵-۴- معاهده منع گسترش سلاح هسته‌ای ۱۹۶۷^۸ (UN, 1967)

این معاهده در ۱۱ ماده تدوین گردیده است. در ماده‌ی یک این معاهده اشاره داشته است که کشورهای دارنده‌ی سلاح‌های هسته‌ای متعهد خواهند بود که از گسترش آن به دیگر کشورها خودداری کنند و در ماده‌ی دو بیان می‌دارد که کشورهای غیر اتمی از دستیابی به سلاح‌های اتمی پرهیز نمایند. (علی بابایی ۱۳۸۲، ۱۷۵) (خداپرست ۱۳۹۳، ۱) معاهده مذکور، علی‌رغم اینکه اهدافی را تبیین نموده، ولی حمایت‌های کشورهای ابرقدرت دارای سلاح هسته‌ای، از کشورهای خارج از NPT در زمینه‌ی نظامی از یک طرف، حق استفاده‌ی صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای برای تمام کشورهای عضو NPT را به خطر انداخته و تهدید جنگ هسته‌ای را افزایش داده است و از طرف دیگر، تبعیض بین دو دسته از دولت‌های دارای سلاح هسته‌ای و کشورهای غیرهسته‌ای عضو را موجب شده است. (خداپرست ۱۳۹۳، ۱) توسعه سلاح‌های هسته‌ای سبب ورود زیان به جامعه بشری خواهد بود. بدین شکل باید با طرح موضوع انهدام سلاح‌های مخرب هسته‌ای و انعقاد کنوانسیون پیرامون آن، با نابرابری‌های ناشی از NPT خاتمه داد. (ساعد ۱۳۸۱، ۲۲۰) مهم‌ترین شاخصه موضوع در پیمان NPT نابرابری کشورهای برخوردار از سلاح هسته‌ای و کشورهای غیر برخوردار هستند که به‌خوبی می‌توان قدرت سیاسی را در ایجاد قواعد حقوق بین‌الملل مشاهده کرد. دولت‌های غیرهسته‌ای عضو به عدم انتقال سلاح‌های هسته‌ای یا سایر وسایل انفجاری هسته‌ای و الزام آن‌ها در جهت خلع سلاح هسته‌ای، جهت امضاء در لندن، مسکو و واشنگتن مفتوح گردید. (ساعد ۱۳۸۱، ۲۰۳) شاید می‌توان انتظار داشت که این معاهده، عاری از گریزگاه-هایی باشد که به قدرت‌های هسته‌ای و یا غیر آن، امکان تکثیر مستقیم و یا غیرمستقیم سلاح هسته‌ای بدهد چه‌بسا این معاهده طبق نظر مجمع، لازم بود توازن معقول در مسئولیت و تعهدات مشترک قدرت‌های هسته‌ای و دیگر دولت‌ها ایجاد نماید. (فیشر، ۱۹۶۷) و (ساعد ۱۳۸۱، ۲۰۴) و این درحالی‌که است که در این پیمان یکسان نبودن کشورهای هسته‌ای و کشورهای غیرهسته‌ای قابل ملاحظه است. راه‌هایی برای کشورهای هسته‌ای برای گریز از

^۷ جهت کسب اطلاعات بیشتر مراجعه شود به: <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/95459>

^۸ Nuclear Non-Proliferation Treaty

موضوع و نابرابری وجود دارد. محصور کردن کشورهای در حال توسعه و اعمال نظارت‌های خاص، در پارهای از مسائل، موضوعی است که قدرت سیاسی بر توسعه حقوق بین‌الملل افزوده‌اند.

۵-۵- شکایت استرالیا و نیوزلند پیرامون آزمایش‌های هسته‌ای علیه فرانسه ۱۹۷۴ (UN, 1974)

دولت فرانسه چندین آزمایش هسته‌ای در جو در سال ۱۹۷۳ انجام داد و کشور نیوزلند و استرالیا بابت انجام آزمایش هسته‌ای که موجب نقص حاکمیت و آلودگی محیط‌زیست کشورشان شده بود نزد دیوان بین‌المللی دادگستری اقامه دعوی کردند. کشور فرانسه بعد از اقامه دعوی مجدداً آزمایش دیگری نیز انجام داد و حتی در جریان دادرسی دیوان و جلسات مربوطه که علیه او در جریان بود شرکت نکرد. دولت فرانسه آزمایشات هسته‌ای در جو را، در صلاحیت حاکمیت داخلی خود قلمداد کرد. در این زمان دیوان دادگستری نسبت به موضوع و درخواست استرالیا و نیوزلند شروع به بررسی نمود که دولت فرانسه در اثناء دادرسی، بیانه‌هایی مبنی بر قطع آزمایشات هسته‌ای خود صادر نمود. لذا با توجه به پایان آزمایشات هسته‌ای دولت فرانسه، دیوان موضوع دادرسی خاتمه یافته تلقی کرد و با اکثریت ۹ رأی در قبال ۶ رأی موضوع دادرسی را اعلام نمود. (پورهاشمی و ارغند ۱۳۹۲، ۲۰۳)

۵-۶- درخواست سازمان بهداشت جهانی ۱۹۹۳

بنا به درخواست مشورتی سازمان بهداشت جهانی از دیوان بین‌المللی دادگستری سؤال مشروحه ذیل در ۱۴ می ۱۹۹۳ طرح گردید: آیا استفاده یک دولت از سلاح‌های هسته‌ای در جنگ و یا دیگر درگیری‌های مسلحانه می‌تواند به‌عنوان ناقض تعهدات بر طبق حقوق بین‌الملل از جمله اصل اساسی سازمان بهداشت جهانی تلقی شود؟ دیوان بین‌المللی دادگستری پس از بررسی، اعلام نمود که نمی‌تواند نظر مشورتی درباره سؤال سازمان بهداشت جهانی را ابراز نماید. این رأی دیوان بیان‌کننده این موضوع است که سؤال مطروحه از سوی سازمان بهداشت جهانی ارتباطی با حوزه فعالیتش ندارد. لذا دیوان می‌تواند به جهت فقدان ارتباط سؤال با حوزه فعالیت از ابراز نظر خودداری نماید. یک نظر دیگر هم وجود دارد، حاکی از آن که درخواست نظر مشورتی از طرف سازمان بهداشت جهانی ربطی به حدود فعالیت‌های این سازمان، بر طبق بند ۲ ماده ۹۶ منشور ندارد. دیوان نظر دارد که در این صورت یک شرط ضروری برای وجود صلاحیتش وجود نخواهد داشت و بنابراین دیوان نمی‌تواند نظری درباره درخواست این سازمان ابراز دارد و در نتیجه، دیوان در بحث‌های قبل از تحصیل صلاحیت برای ابراز نظر وارد نمی‌شود. (کیس و همکاران ۱۳۹۲، ۲۰۴:۱)

۵-۷- درخواست مجمع عمومی سازمان ملل ۱۹۹۴

درخواست مشورتی از سوی مجمع عمومی سازمان ملل از دیوان بین‌المللی دادگستری در سال ۱۹۹۴ پیرامون استفاده از سلاح‌های هسته‌ای به شرح ذیل طرح گردید. آیا تهدید یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای در هر شرایط طبق قوانین بین‌المللی جایز است؟ تاریخچه استفاده از سلاح‌های هسته‌ای در شهرهای هیروشیما و ناگازاکی و یا حادثه چرنوبیل، نشان می‌دهد که نتیجه کاربردی این سلاح‌های مخرب موجب ورود خسارت شدید به محیط‌زیست و آب و حیات بشری خواهد بود و این موارد تماماً گویای این موضوع است که استفاده از سلاح‌های هسته‌ای در نبردهای مسلحانه در نزد دیدگاه عمومی و جامعه جهانی پذیرفته نیست. لکن دیوان بین‌المللی دادگستری در پاسخ به درخواست مشورتی مجمع عمومی سازمان ملل در شرایط خاص دفاع مشروع، ابراز نمود که: دیوان بین‌المللی دادگستری نمی‌تواند در رابطه مشروعیت استفاده از سلاح‌های هسته‌ای در زمان دفاع مشروع در شرایطی که حاکمیت دولت به مخاطره می‌افتد، اظهار نظر کند و همچنین در ارتباط تهدید به سلاح هسته‌ای اعلام نمود: حقوق بین‌الملل، تهدید به استفاده از سلاح‌های هسته‌ای را مجاز نمی‌شمارد.^۹ «سلاح هسته‌ای، همچون سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیکی در زمره سلاح‌های انهدام فراگیر یا جمعی می‌باشد که طبق مقررات حقوق بین‌الملل کاربرد آن‌ها منع شده‌اند.» (ضیائی بیگدلی ۱۳۷۳، ۱۸۷) این سلاح‌های فراگیر و مخرب به‌شدت به محیط‌زیست و حیات موجودات زنده آسیب وارد می‌کنند. هرچند توسعه تکنولوژی، توسعه رقابت بین کشورهای پیشرفته را به دنبال داشته است و اشکال متنوع سلاح‌های غیرمتعارف و هسته‌ای، بیشتر از گذشته ابداع و تولید می‌گردند.

۵-۸- معاهده منع جامع آزمایشات هسته‌ای ۱۹۹۶ (UNTC, 1996)

معاهده منع جامع آزمایشات هسته‌ای که پایه‌های آن از سال ۱۹۹۳ گذاشته شده بود به‌موجب قطعنامه ۵۰/۴۲۵ در ۱۷ سپتامبر ۱۹۹۶ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید. پیمان منع جامع آزمایشات هسته‌ای یکی از دستاوردهای ناشی از خلع سلاح هسته‌ای می‌توان تلقی کرد. لکن در این پیمان اراده کشورهای توسعه‌یافته در ایجاد آن نقش دارد، چراکه نقش استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای در این پیمان برای کشورهای در حال توسعه لحاظ نگردیده است. هدف معاهده CTBT آن است که از طریق منع کلیه فعالیت‌های هسته‌ای شامل آزمایشات هسته‌ای اعم از صلح‌آمیز و غیر صلح‌آمیز از گسترش سلاح‌های هسته‌ای ممانعت به عمل آورد (ساعد ۱۳۸۱، ۲۰۰)

^۹ جهت اطلاعات بیشتر مراجعه شود به: کیس و همکاران ۱۳۹۲. حقوق محیط زیست. صفحه ۲۰۰ الی ۲۰۹ و همچنین. پورهاشمی و ارغند. ۱۳۹۲. حقوق بین‌الملل

۵-۹- کنوانسیون منع کامل سلاح‌های هسته‌ای ۲۰۱۷ (UNTC, 2017)

در سازمان ملل متحد، ۱۲۳ کشور به تاریخ ۲۰ دسامبر ۲۰۱۷ به کنوانسیون منع کامل سلاح‌های هسته‌ای رأی دادند و سلاح هسته‌ای را به‌عنوان یک ابزار جنگی نپذیرفتند و همچنین موضوع کمک‌رسانی به قربانیان آزمایشات هسته‌ای و یا استفاده از سلاح‌های هسته‌ای مورد توجه قرار گرفته است. آمریکا، روسیه، انگلیس، فرانسه، چین، هند، پاکستان، فلسطین اشغالی و کره شمالی این پیمان را امضاء نکردند و ناتو، این پیمان را کمک‌کننده به صلح و ثبات بین‌الملل محسوب نکرد.^{۱۰} لکن جمهوری اسلامی ایران بارأی مثبت به پیمان ممنوعیت منع کامل سلاح‌های هسته‌ای، تعهد خود را مبنی بر عدم گستره این سلاح مخرب فراگیر اعلام کرد.

۶- نتیجه‌گیری

دانیل بوتکین و ادوارد کالر، این دو پژوهشگر محیط‌زیستی، به این موضوع اعتقاد دارند که مردم در آستانه‌ی تحولی عمده در شیوه‌ی برخورد خویش با مسائل محیط‌زیست قرار گرفته‌اند. دو مسیر پیش روی انسان‌هاست، یکی روش معمول و متداول در برخورد با آن‌ها که در ۳۰ سال گذشته ادامه داشته، روشی که پیشرفت‌های بسیار، اما شکست‌های فراوان نیز به همراه داشته است. تکیه‌ی این راه بر مقابله، هیجان‌گرایی و تمایل به پایه‌گذاری راه‌حل‌ها بر مبنای اسطوره‌های طبیعت و همچنین فقدان درک واقعیت‌های اساسی پیرامون محیط‌زیست و نحوه‌ی عمل سیستم‌های بوم‌شناختی طبیعی است. شیوه‌ی دوم نویدبخش حل موفقیت‌آمیز و دیرپای مشکلات زیست‌محیطی است. این راه سعی بر آن دارد که کار را از مقابله، به‌سوی همکاری سوق دهد و از توجیه محیط‌زیست بر مبنای اسطوره‌های قدیمی طبیعت، به‌طرف یک شالوده‌ی علمی درست حرکت نماید که در پرتو آن بتوان به مشکلات محیط‌زیست توجه کرد. (بوتکین و کالر ۱۳۹۴، ۶) تکیه‌بر ابزارهای علمی جهت حفظ بقاء بشر و موجودات زنده بر روی کره‌ی خاکی، منوط به حفظ محیط‌زیست است. هرگونه آلودگی و تخریب محیط‌زیست، ناشی از مخاصمات بر روی حیات، بالأخص حیات انسانی، آثار سوئی به همراه داشته و حفظ کره‌ی خاکی برای نسل امروز و نسل آینده امری حیاتی و عقلانی بشمار می‌آید. در حال حاضر برای دستیابی به اهداف نظامی، سلامتی انسان و تخریب محیط‌زیست مورد نگاه خصمانه واقع شده و در صورت عدم ایجاد عوامل بازدارنده، حیات بشری و محیط‌زیست در معرض خطر جدی قرار خواهد گرفت، لذا بسیاری از اندیشمندان، جهت حفاظت از محیط‌زیست و احترام به طبیعت و حیات موجودات زنده به وضع و تأسیس قواعد حقوقی در جامعه جهانی رو آورده‌اند. با توجه به اینکه اورانیوم طبیعی دارای سه ایزوتوپ بوده و اگر فراوانی ایزوتوپ‌های 235U و 234U در مقایسه با 238U به حد کمتری کاهش پیدا کند اورانیوم نقصان یافته تلقی می‌شود. حال با توجه به این موضوع، آیا می‌توان قواعد سلاح‌های هسته‌ای را به این ماده تهنی شده سرایت داد؟ و همچنین آیا می‌توان این سلاح فقیر شده را در زمره سلاح‌های هسته‌ای تلقی کنیم؟ می‌توان گفت هیچ‌یک از قواعد حقوق بین‌الملل پیرامون موضوعات هسته‌ای به اورانیوم نقصان یافته و فقیر شده اشاره نکرده‌اند و دایره قواعد الزام‌آور و غیر الزام‌آور حقوق بین‌الملل کنونی که به پاره‌ای از آن‌ها اشاره گردید، این نوع سلاح را در بر نمی‌گیرند و کشورهای دارنده این سلاح، بدون هیچ منع حقوقی (از منظر حقوق بین‌الملل و یا حقوق بین‌الملل محیط‌زیست) از این سلاح برای مقاصد خود استفاده می‌کنند. با اشاره به استفاده آمریکا از سلاح‌های DU در تهاجم به عراق و گزارشات متعدد نسبت به آثار زیان‌بار این سلاح بر محیط زیست بالأخص DNA موجودات زنده، ضروری است که با استفاده از ابزار حقوقی به‌عنوان یک عامل بازدارنده، جهت جلوگیری از استفاده سلاح DU، در جامعه جهانی مورد توجه قرار گیرد. بدین ترتیب به نظر می‌رسد قواعد حقوقی موجود، بازدارندگی لازم جهت ممانعت از استفاده سلاح اورانیوم ضعیف شده را نداشته و نیاز به تأسیس و تدوین قواعد حقوقی جدید در نظام حقوقی بین‌الملل و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست می‌باشد. آنچه مسلم است حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، در طول زمان در حال توسعه و پیشرفت بوده و جامعه جهانی خود به این باور رسیده است که برای زیستن بر روی زمین باید از زیست‌کره محافظت نماید. هر چند می‌توان گفت که قواعد حقوق بین‌الملل بالأخص در مورد سلامتی انسان‌ها و حفظ محیط‌زیست در تمامی حالات اجرا نمی‌گردد و به پشتیبانی از ناحیه قدرت‌های بزرگ سیاسی نیاز دارد. قدرت‌های سیاسی بر اساس منافع خود، معاهدات و قواعد حقوقی مطروحه را تفسیر می‌کنند.

منابع فارسی:

- ۱- باقری ایبانه، علیرضا، انصاریان، مجتبی. (۱۳۹۳). معمای مشروعیت استفاده از سلاح‌های حاوی اورانیوم ضعیف شده در حقوق بین‌الملل. فصلنامه امنیت پژوهی، دوره ۱۳، شماره ۴۵.
- ۲- بوتکین، دانیل، کالر، ادوارد. (۱۳۹۴). شناخت محیط‌زیست زمین سیاره‌ی زنده. ترجمه وهاب‌زاده عبدالحسین. مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- ۳- پور حیدری، غلامرضا، فلاح، فهیمه، جنیدی، نعمت‌اله. (۱۳۸۵). اثرات مخرب سلاح‌های اورانیومی بر محیط‌زیست. فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران، دوره چهارم، شماره ۳.

^{۱۰} جهت مطالعه بیشتر مراجعه کنید به :

- ۴- پورهاشمی، سید عباس. ارغند، بهاره. (۱۳۹۲). حقوق بین‌الملل محیط‌زیست. تهران: انتشارات دادگستر.
- ۵- خاجی، علی. مشکوری، احمد. (۱۳۹۵). استفاده از مهمات اورانیوم ضعیف شده و تأثیر آن بر سلامت انسان از منظر اخلاق زیستی. فصلنامه اخلاق زیستی، دوره ششم، شماره ۱۹.
- ۶- خداپرست، یونس. (۱۳۹۳). معاهده منع سلاح‌های هسته‌ای NPT. پژوهشکده باقرالعلوم (ع)، پژوهش. قابل دسترسی: <http://pajoohi.ir-NPT> [2018]
- ۷- ساعد، نادر. (۱۳۸۱). معاهده سازمان منع جامع آزمایش‌های هسته‌ای: از آمیزه‌های سیاسی تا آموزه‌های حقوقی. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی (دانشگاه تهران)، شماره ۵۸، مقاله ۸.
- ۸- علی بابایی، غلامرضا. (۱۳۸۲). فرهنگ سیاسی آرش، تهران: نشر آشیان.
- ۹- غفاری، مسعود. فروغی زاده مقدم، محسن. (۱۳۸۲). عواقب بهداشتی کاربرد اورانیوم فقیر شده در جنگ خلیج فارس و شبه جزیره بالکان. فصلنامه طب نظامی، پاییز، شماره ۵ (۴).
- ۱۰- ضیائی بیگدلی، محمدرضا. (۱۳۷۳). حقوق جنگ. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۱۱- طلائی، فرهاد. منصوری، فرنگ تاج. (۱۳۸۵). نگرشی جدید به وضعیت حقوقی قطب جنوب به‌عنوان میراث مشترک بشریت. نشریه مدرس علوم انسانی، دوره دهم، شماره ۳. ویژه‌نامه حقوق. صفحه ۹۷-۱۲۵.
- ۱۲- کیس، الکساندر. اچ سند، پیترا. لانگ، وینفراید. (۱۳۹۲). حقوق محیط‌زیست. ترجمه محمدحسن حبیبی. انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، جلد ۱

منابع لاتین:

1. Alaani, Smira. Tafash, Muhammed. Busby, Christopher. Hamdan, Malak. Blaurock- Busch, Eleonore. (2011). Uranium and other contaminants in hair from the parents of children with congenital anomalies in Fallujah, Iraq. Conflict and Health. Retrieved from <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1752-1505-5-15>. [2019]
2. Busby, C. (2001). Health Risk Following Exposure to Aerosols Produced by the Use of Depleted Uranium Weapons. conference 'Facts on depleted uranium. Retrieved from https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/34/083/34083234.pdf [2019]
3. Durante M. environmental exposure report; Depleted uranium in the gulf; office of the special assistant for gulf war illnesses; department defence; july 31, 1998. p:13.
4. Fischer, G. (1967). La non-Prolifération des armes nucléaires. AFDI, P.48, quoted by I bid, p.36.
5. Salbu, B. Janssens, K. Lind, OC. (2007). Oxidation states of Uranium in Particles from Kosovo. J of environ Radio 2003, 64(2-3):167-173.
6. Salbu, B. Janssens, K. Lind, OC. Proost, K. Gijssels, L. Danesi, P. R. (2004). Oxidation states of uranium in depleted uranium particles from Kuwait. J of environ Radio 2004, 78(2):125-135. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15511555>. [2019]
7. UN. (1946). RESOLUTIONS ADOPTED BY THE GENERAL ASSEMBLY DURING ITS FIRST SESSION. Retrieved from <http://www.un.org/documents/ga/res/1/ares1.htm>. [2019]
8. UN. (1967). Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). Retrieved from <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/> [2019]
9. UN. (1974). Nuclear Tests (New Zealand v. France). Retrieved from <http://www.un.org/law/icjsum/9529.htm>. [2019]
10. UNCTC. (1959). The Antarctic Treaty. Retrieved from <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280136dbc>. [2019]
11. UNCTC, (1963). Treaty banning nuclear weapon tests in the atmosphere, in outer space and under water. Retrieved from <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002801313d9>. [2019]
12. UNCTC. (1996). Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty. Retrieved from https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-4&chapter=26&clang=_en. [2019]
13. UNCTC. (2017). Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. Retrieved from https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-9&chapter=26&clang=_en. [2019]

Legal review to prohibit the use of depleted uranium weapons

Abstract

Human life is rooted in the material world. Humans are capable of making a difference in nature. Managing, maintaining and protecting human society as well as the environment is essential. Because humans and other living things need a clean earth for their lives. A number of industrial developments as well as armed conflicts with the use of non-conventional weapons in recent years have endangered human society and the life of living things. The wars in human society are inevitable, and the development and use of unusual weapons, including depleted uranium weapons, has caused irreparable damage to humans and the environment. Many studies have shown human and environmental damage caused by the use of this weapon, including chromosomal and maternal abnormalities, cancer, and reduced crop yields. It is therefore necessary, while carefully examining the harmful effects of DU weapons with the development of legal knowledge, to develop deterrent legal rules to prevent the use of such weapons. This research is a descriptive-analytical method based on the methodology of international law. This article seeks to answer the question of whether existing international legal rules are sufficient to prevent the use of depleted uranium weapons in regional and international hostilities. During the review, it appears that the existing legal rules do not have the deterrence to prevent the use of depleted uranium weapons and there is a need to establish and enact new legal rules in international law and international environmental law. What is certain is that international law and international environmental law have been evolving over time, and the international community has come to believe that using legal instruments can protect the biosphere.

Keywords: International law, international environmental law, environmental law, depleted uranium